

9. Смирнова-Трибульська Є.М. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності вчителя: Посібник для вчителів. Херсон: Видавництво Айлант, 2007. - 585 с.
10. Смирнова-Трибульська Є.М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE. Навчально-методичний посібник. – Херсон: Видавництво Айлант, 2007. – 492 с.
11. Dougiamas, M. and Taylor, P.C. (2003) Moodle: Using Learning Communities to Create an Open Source Course Management System. Proceedings of the EDMEDIA 2003 Conference, Honolulu, Hawaii.
12. Hojnacki L. Bliskie kontakty ze zdalnym nauczaniem. Miejsce platformy zdalnego nauczania w stacjonarnym kształceniu nauczycieli // Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Internet w procesie kształcenia, J.Migdałek (red.), B.Kędzierska. – Kraków, 2004.
13. Juszczyk S. Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów. – Toruń: W-wo Adam Marszałek, 2002. – 241 s.
14. www.moodle.org,
15. www.ucheba.ks.ua

УДК 371.134:81'243

І.Й. Халимон

Ніжинський ДУ ім. М. Гоголя

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ДРУГОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ІНОЗЕМНА МОВА”

Стаття присвячена проблемі формування у майбутніх учителів лінгвістичної компетенції з другої спеціальності «Іноземна мова». Розглядаються особливості її змісту й засоби формування, зокрема, інтегрований професійно направлений курс з теорії англійської мови, що викладається на білінгвальній основі з опорою на знання й уміння студентів, отримані у процесі оволодіння першою спеціальністю.

The article deals with the problem of formation of the future teachers' linguistic competence in the foreign language that is studied as the second speciality. The peculiarities of its contents are considered. As a means of its formation, an integrative bilingual professionally directed course in the theory of the English language, based on the students' knowledge and skills obtained in the process of mastering the first speciality is offered.

Останнім часом у педагогічних вищих навчальних країни набула поширення практика підготовки майбутніх учителів за поєднаними спеціальностями, а саме: “Українська мова та література, іноземна мова”, “Російська мова та література, іноземна мова”. Це дає можливість, з одного боку, майбутнім учителям бути більш конкурентноздатними на ринку праці, а з іншого, забезпечити сільські малокомплектні школи кваліфікованими кадрами. Проте система підготовки вчителів за поєднаними спеціальностями має певні

особливості: перевантаженість предметами першої спеціальності, обмежений перелік дисциплін другої спеціальності, зменшений обсяг годин на їх вивчення, відсутність державного стандарту освіти для поєднаних спеціальностей, науково обґрунтованих засад для підготовки вчителя з другої спеціальності “Іноземна мова”, що негативно впливає на рівень професійної компетентності (далі – ПК) майбутніх фахівців з іноземної мови (далі – ІМ) і, зокрема, на формування лінгвістичної компетенції як її складової. Відтак постає проблема пошуку ефективних шляхів подолання негативних наслідків поєднання спеціальностей.

Проблема підготовки майбутнього вчителя ІМ була предметом дослідження багатьох учених (А.Л. Бердичевського, О.Б. Бігич, І.О. Зимньої, С.Ю. Ніколаєвої, Г.В. Рогової, Н.К. Скляренко, Т.Ю. Тамбовкіної та ін.). Але практично не існує аналогічних досліджень у галузі підготовки майбутнього вчителя з другої спеціальності “Іноземна мова”, зокрема й з проблеми формування його ПК та лінгвістичної компетентності як її складової.

Зважаючи на це, **метою** статті є аналіз проблеми формування лінгвістичної компетенції майбутніх учителів з другої спеціальності “Іноземна мова”, що передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) визначити особливості змісту лінгвістичної компетенції майбутніх учителів з другої спеціальності “Іноземна мова”; 2) запропонувати шляхи формування лінгвістичної компетенції у цієї категорії фахівців.

У структурі ПК майбутнього вчителя ІМ, крім загальнокультурної, педагогічної та психологічної компетенцій, якими повинен оволодіти кожен майбутній учитель незалежно від його спеціальності, дослідники виділяють компетенції, які відповідають саме цій спеціальності: іншомовну комунікативну, методичну (лінгводидактичну), лінгвокраїнознавчу (соціокультурну) та лінгвістичну. Вони формуються у процесі вивчення дисциплін фахового спрямування. В умовах підготовки за поєднаними спеціальностями вивчення всіх фахових дисциплін в обсязі, передбаченому програмами і навчальними планами профільних факультетів, є неможливим за браком часу. Проте це не повинно впливати на кінцевий результат підготовки майбутніх учителів – рівень їхньої ПК. При цьому ми виходимо з положення про те, що рівень підготовленості фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” з другої спеціальності повинен відповідати рівню “бакалавр” із першої спеціальності, адже випускники отримують однакову кваліфікацію “вчитель мови (зазначається мова) і зарубіжної літератури”.

Особливістю поєднаних спеціальностей на зразок “Українська мова та

література, іноземна мова”, “Російська мова та література, іноземна мова” є те, що обидві їх складові належать до однієї галузі освіти “мова і література”, а отже, мають багато спільного, що необхідно, на наш погляд, максимально використовувати з метою формування ПК майбутніх учителів з другої спеціальності “Іноземна мова”, зокрема їх лінгвістичної компетенції.

Лінгвістична компетенція вчителя ІМ формується у процесі вивчення теоретичних курсів – вступу до мовознавства, загального мовознавства, історії мови, теоретичної фонетики і граматики, лексикології, стилістики тощо. До її змісту входять знання теорії й історії іноземної мови, що вивчається в обсязі, необхідному для вирішення практичних і науково-методичних задач, з якими вчитель зустрічається у своїй професійній діяльності:

- загальнолінгвістичні знання про мову як суспільне явище, її зв'язок з мисленням, культурою та суспільним розвитком народу; про походження та розвиток мови, про співвідношення лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів у формуванні мовлення; про систему мови, її рівні, зв'язок підсистем мови, основні одиниці мови та мовлення (у порівняльному плані з рідною мовою); про сучасні напрями в науці про мову й у вивченні мови, їх значення для практики навчання ІМ у середніх навчальних закладах;
- знання основ теоретичної фонетики і граматики ІМ; теорії лексикології та стилістики ІМ; теорії перекладу з рідної мови на іноземну та з іноземної на рідну; науково-технічного перекладу; порівняльної типології;
- уміння коректно з позиції теорії методики навчання іноземних мов використовувати лінгвістичні знання у процесі навчання ІМ в різних типах середніх навчальних закладів; аналізувати мовний матеріал підручників з ІМ для різних типів середніх навчальних закладів;
- володіння мовою на адаптивному рівні, що визначається конкретною педагогічною ситуацією, а також оволодіння вміннями педагогічного спілкування [4].

Зміст лінгвістичної компетенції вчителя ІМ багато в чому співпадає зі змістом аналогічної компетенції вчителя української (російської) мови [6]. В умовах поєднання спеціальностей майбутні вчителі оволодівають дисциплінами першого та другого фаху паралельно. Зважаючи на те, що теоретичні курси з другої спеціальності зазвичай вивчаються пізніше, лінгвістична компетенція з української (або російської) мови до того часу вже в основному сформована. Тож її зміст може складати основу лінгвістичної компетенції з ІМ.

В умовах предметної системи навчання педагогічний процес має дискретний характер, тобто відомості про різні сторони одного й того ж об'єкта або споріднених об'єктів (у нашому випадку – української чи російської й іноземної мови) подаються в різних курсах. Як зазначає В.А. Семиченко, майбутній фахівець отримує знання, формує навички, уміння, що забезпечують виконання кожної з його професійних функцій через окремі навчальні предмети, які вивчає як логіку науки, а не як логіку безпосередньої діяльності [8, 196]. Загальновизнаним є той факт, що педагогічний процес і його результати повинні бути неперервними і цілісними.

Проблема розрізненості, ізольованості знань у процесі вивчення тих чи інших дисциплін спонукала науковців до розвитку теорії міжпредметних зв'язків, дотримання яких робить знання усвідомленішими й міцнішими. Чітко визначилася думка про необхідність забезпечення всебічних зв'язків у педагогічному процесі: між окремими частинами і сторонами цього процесу, між окремими предметами і всередині них, між навчанням і життям [5, 27]. І.М. Козловська зазначає, що зв'язки, які встановлюються між різними частинами навчального матеріалу, визначають його структуру. Чим вища структурованість матеріалу, чим більше в ньому зв'язків, тим легше він засвоюється. Отже, необхідно спланувати переходи між окремими ланками і компонентами неперервного навчально-виховного процесу, що гарантує систематичність знань, а в кінцевому результаті й підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців [5, 31]. Саме тому вважаємо за доцільне процес формування лінгвістичної компетенції з другої спеціальності “Іноземна мова” здійснювати з опорою на загальнонавчальні та загальнолінгвістичні знання, уміння й навички, якими студенти оволоділи у процесі вивчення дисциплін першої спеціальності.

Загалом, опора на вже засвоєне є загальнодидактичною вимогою і пов'язана з такими принципами дидактики, як науковість, систематичність, послідовність, наступність, міцність і дієвість результатів навчання тощо, а також з проблемою міжпредметних зв'язків.

Об'єктивно взаємозв'язок між змістом предметів чи явищ існує завжди, але для його актуалізації у свідомості студента необхідна спеціальна педагогічна діяльність. Таким чином, опора на засвоєне передбачає реалізацію певних педагогічних дій, а саме:

- такий добір матеріалу для вивчення, який ураховував би загальний розвиток студентів, їхню підготовленість із предмета, конкретні знання та навички з окремих питань програми, доступність матеріалу для свідомого засвоєння;

- така побудова занять (у методичному плані), коли б форми і методи роботи, приклади і вправи, завдання, способи пояснення не дуже різко (особливо спочатку) розходилися із тими, до яких студенти звикли на попередніх рівнях професійної підготовки, але з поступовим переходом до нових, складніших форм роботи [5, 36].

Проаналізуємо ці положення детальніше. Основним засобом формування лінгвістичної компетенції є теоретичні курси з ІМ. Для зменшення негативних наслідків вимушеного скорочення переліку дисциплін з другої спеціальності, зокрема й курсів з теорії мови, необхідно сповна використовувати знання з теорії мови, які студенти здобули, опановуючи першу спеціальність. Детальний аналіз програм і підручників з теоретичних курсів української мови та ІМ як першої спеціальності виявив, що у них розглядається багато дотичних понять і тем, що відображено у таблиці 2.1.

Свідома опора на знання, уміння та навички, сформовані у процесі оволодіння першою спеціальністю, полегшує процес засвоєння ІМ, зменшує

Таблиця 2.1

Теми, які є спільними у теоретичних курсах мовних дисциплін

Назва теми	Курси, в яких ці теми розглядаються									
	Вступ до мовознавства	Загальне мовознавство	Сучасна літературна УМ ¹	Історія УМ	Стилістика УМ	Теоретична фонетика АМ ²	Теоретична граматики АМ	Історія АМ	Лексикологія АМ	Стилістика АМ
Фонема, система фонем, їх артикуляційна характеристика, алофони	+	+	+			+				
Фонетичні процеси	+					+				
Наголос (словесний, фразовий)	+					+				
Транскрипція	+		+			+				
Інтонація, її структура, функції	+		+			+				
Стилістичне використання інтонації						+				+
Слово, основні характеристики			+				+		+	
Етимологічна основа мови	+		+	+				+		
Лексичні запозичення, їх асиміляція	+		+						+	
Морфема, класифікація морфем	+	+	+				+		+	
Способи словотвору			+						+	
Семантична класифікація слів, синонімія, полісемія тощо	+		+						+	
Історичний розвиток мови, архаїзми, неологізми	+	+	+	+				+	+	+

Словосполучення, їх класифікація	+		+				+		+	
Фразеологізми, їх класифікація	+		+						+	
Частини мови, їх класифікації	+	+	+				+			
Граматичні категорії	+	+	+				+			
Речення (типи, структура, члени)	+	+	+				+			
Фонетичні засоби стилістики						+				+
Стилістична диференціація словникового складу мови			+			+			+	+
Лексичні засоби стилістики			+			+				+
Синтаксичні засоби стилістики			+			+				+
Лексико-синтаксичні засоби стилістики			+			+				+
Функціональні стилі мови						+				+

¹ УМ – українська мова; ² АМ – англійська мова

витрати часу на пояснення загальнолінгвістичних понять, сприяє утворенню системи теоретичних знань про мову, які є основою лінгвістичної компетенції. З цією метою використовуються завдання типу “Пригадайте стилістичні засоби української мови”, “Порівняйте класифікацію частин мови в українській та англійській мовах”, “Використовуючи знання з історії української та англійської мов, визначте спільні та відмінні риси в розвитку фонетичних систем цих мов”.

Повертаючись до проблеми формування ПК, і зокрема лінгвістичної компетенції, зауважимо, що життя в суспільстві та світогляд людини за своїм змістом мають інтегративний характер, тож і система знань, умінь і навичок учнів, які формуються у навчальних закладах усіх типів, повинна теж мати інтегративний характер. Це стосується й лінгвістичних знань, які повинні адекватно включатися до цілісної системи професійно-спрямованих знань. Особливо важливим для майбутнього вчителя є вміння інтегрувати лінгвістичні, психологічні, дидактичні знання у базисні знання для формулювання основних методичних висновків і понять, які лежать в основі здійснення доцільних методичних вчинків [1, 44].

Лише обдумане впровадження інтегративних процесів та їх дидактичних аналогів у зміст, форми та методи навчання може сформувати фахівця, який відповідатиме вимогам сучасного суспільства [2, 7 – 8]. З огляду на це, інтеграція як одна з провідних тенденцій сучасної освіти, зокрема й педагогічної, набуває особливої значущості у контексті формування ПК спеціалістів широкого профілю, адже саме вона як засіб узагальнення, систематизації, ущільнення та якісного оновлення знань може сприяти розв’язанню проблем, які існують у системі їх підготовки.

Під інтеграцією розуміють таке взаємопроникнення елементів одного

об'єкта в структуру іншого, унаслідок якого виникає не додавання, не поліпшення якості двох об'єктів, а повністю новий об'єкт зі своїми властивостями [2, 52]. Результатом інтеграції змісту навчання є інтегративні курси, під якими ми, спираючись на вчення І.М. Козловської, розуміємо такі курси, у яких реалізується зовнішня та внутрішня, змістовна та процесуальна сторони інтеграції [2]. Основне завдання інтегративних курсів полягає в забезпеченні єдності формування професійних знань і вмінь на базі системи фундаментальних знань [5, 26]. Таким чином, пропонуємо інтегрувати курси з історії англійської мови, теоретичної фонетики, теоретичної граматики, лексикології та стилістики у єдиний курс з теорії англійської мови.

Інтегрування навчальних предметів передбачає відбір споріднених елементів, понять або дій і створення на їх основі конкретного інтегративного курсу [2, 183]. Оскільки у реальному процесі комунікації всі елементи мови взаємопов'язані, то й дисципліни, які вивчають мову, пов'язані між собою. У них розглядається багато спільних, дотичних питань, використовуються спільні терміни, методи дослідження. Так, слово як об'єкт лексикології складається зі звуків, які є об'єктом дослідження фонетики; значення слів обумовлюється якісним і кількісним характером фонем, їх послідовністю і розміщенням наголосу у слові; слово є спільним об'єктом вивчення граматики і лексикології, навіть ізольоване слово має певні граматичні значення; лексичне і граматичне значення слова часто взаємозалежні; лексичне значення слова залежить від його місця у словосполученні та реченні; інтонація, ритм, слова, структура речень, які є об'єктами фонетики, лексикології, граматики, слугують стилістичними засобами тощо.

Отже, створення теоретичного курсу з ІМ відповідає дидактичним умовам інтегрування споріднених навчальних предметів:

- 1) наявність спільних мети і завдань навчання, що впливають із генетичної спільності навчальних предметів;
- 2) реалізація спільних дидактичних принципів і методів;
- 3) наявність спільних об'єктів для засвоєння;
- 4) використання єдиних понять і термінів;
- 5) забезпечення логіки засвоєння навчальної інформації [3, 68].

Блочне об'єднання навчального плану, яке відбувається у процесі створення інтегративних курсів, має певні переваги порівняно з предметною конструкцією, оскільки дозволяє: 1) утворити на основі фундаментальних понять, законів, теорій, принципів логічну систему більш високого порядку; 2)

краще визначити предметну базу для навчальних програм; 3) установити рівень інтеграції та диференціації знань; 4) краще узгодити завдання і мету у вивченні блоків як між собою, так і з завданнями і цілями розвитку особистості в цілому; 5) усунути дублювання, розвантажити програми від другорядного матеріалу, нормалізувати навантаження та зекономити навчальний час [3, 39].

У теоретичних розробках і в методичній практиці використовуються два варіанти розробки інтегративних курсів. У першому випадку беруться два (рідше декілька) навчальних предметів, відбираються споріднені елементи, поняття чи дії та розробляється конкретний інтегративний курс (такий підхід можна назвати міждисциплінарним). У другому випадку береться певний об'єкт, навколо якого групуються різнопредметні знання, що описують цей об'єкт з різних точок зору чи на різних рівнях (такий підхід називають модульним) [2, 183].

У процесі укладання курсу з теорії англійської мови вважаємо за доцільне використовувати модульний підхід, оскільки мова як об'єкт дослідження є семіотичною системою взаємозв'язаних і взаємозалежних рівнів – фонетичного (фонологічного), морфемного, лексичного, рівня речення та текстуального рівня. Кожен модуль присвячений розгляду певного рівня мови в усіх його аспектах. Наприклад, у модулі, присвяченому вивченню лексичного рівня, розглядаються питання історичного розвитку лексичної системи, етимологічні характеристики, семантична класифікація, стилістична диференціація словникового складу сучасної англійської мови, лексичні засоби стилістики. Таким чином, у студентів створюється цілісне уявлення про слово (його походження, лексичне і граматичне значення, стилістичне навантаження тощо), а також усувається дублювання матеріалу, адже, як відомо, у процесі вивчення слова у курсах історії мови, теоретичної граматики, лексикології, стилістики багато відомостей повторюється.

Однією з важливих рис інтегративного курсу з теорії англійської мови є його професійна спрямованість відповідно до положення про те, що підґрунтям для інтегрування змісту професійного навчання є сама професійна діяльність, яка є певною цілісністю і міжпредметна за своєю сутністю [2]. Тобто, зміст професійної підготовки майбутніх учителів ІМ повинен бути адекватним психологічній структурі діяльності цього вчителя щодо реалізації комунікативно-практичної мети навчання в різних умовах середніх загальноосвітніх навчальних закладів [7, 18 – 19]. Кожний модуль пропонованого курсу включає професійно спрямовані завдання і вправи,

наприклад: “Поясніть учням 5-го класу, чому в англійській мові більшість слів читається не так, як пишеться”, “Підберіть кілька фразеологічних одиниць, які входять до шкільного лексичного мінімуму однієї з тем (“Погода і пори року”, “Подорожі”, “Сім’я”), з’ясуйте їх значення і походження за словником, підготуйтеся пояснити їх учням”, “Адаптуйте поданий текст для використання на уроці англійської мови у 7-му класі”. Такі завдання сприяють розумінню студентами практичної значущості теоретичного курсу і, таким чином, підвищенню мотивації до його вивчення.

Крім того, вважаємо, що теоретичний курс з англійської мови як другої спеціальності повинен викладатися на білінгвальній основі. Зважаючи на те, що основи предметного матеріалу студентам знайомі, проблемою є, здебільшого, знання іншомовної термінологічної лексики. Тому в кожному модулі курсу передбачений паралельний виклад тем англійською та українською мовами, а також глосарій лінгвістичних термінів. Це дасть студентам можливість швидше подолати мовний бар’єр у спілкуванні на професійні теми і в подальшому поглиблювати (зокрема самостійно) свої спеціальні знання, використовуючи автентичні матеріали іноземною мовою, спілкуватися нею на професійні теми, тобто підвищити рівень володіння лінгвістичною компетенцією.

Зміст лінгвістичної компетенції майбутнього вчителя ІМ, який оволодіває нею як другою спеціальністю, повинен відповідати змісту аналогічної компетенції бакалавра, який отримує кваліфікацію “вчитель іноземної мови” з першої спеціальності. Зазначену компетенцію з ІМ у майбутніх учителів, які опановують спеціальності на зразок “Українська мова та література, іноземна мова”, “Російська мова та література, іноземна мова”, доцільно формувати, спираючись на лінгвістичну компетенцію з першої спеціальності. Цій меті слугує інтегративний професійно спрямований курс з теорії англійської мови, викладання якого здійснюється на білінгвальній основі з опорою на знання, уміння і навички, здобуті студентами у процесі оволодіння першою спеціальністю. Це сприяє, по-перше, формуванню цілісної системи знань та вмінь майбутнього фахівця, по-друге, підвищенню інтересу до навчання та його ефективності, зважаючи на його нетрадиційну форму та професійну спрямованість, по-третє, подоланню проблеми браку часу на підготовку за другою спеціальністю, що дозволить оптимізувати процес формування лінгвістичної компетенції як складової професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності “Іноземна мова”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И.П. Влияние межпредметных связей на оценку качества лингвистических знаний выпускников языкового педагогического вуза // Проблемы профессионально-педагогической направленности в преподавании иностранного языка как специальности: Межвузовский сб. науч. трудов / Редкол.: К.И. Саломатов (отв. ред.) и др. – Горький, 1983. – С. 39 – 46.
2. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи / За ред. С.У. Гончаренка. – Львів: Світ, 1999. – 302 с.
3. Моштук В.В. Дидактичні умови інтеграції споріднених навчальних предметів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1991. – 164 с.
4. Ніколаєва С.Ю., Петрашук О.П., Бражник Н.О. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов. – К.: Ленвіт, 1996. – 90 с.
5. Проблеми інтеграції в сучасній професійній освіті: методологія, теорія, практика / І.М. Козловська, Я.М. Кміт (ред.). – Львів: Сполом, 2004. – 244 с.
6. Професійна компетенція вчителя української мови і літератури: Програма спецкурсу для студентів спеціальності 7.010103 “Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова і література.” / О.М. Семенов (укл.). – К.: Глухів, 2003. – 48 с.
7. Саломатов К.И. Пути совершенствования педагогической направленности в подготовке учителя иностранного языка // Профессионально-педагогическая направленность обучения иностранным языкам в вузе: Респ. сб. / К.И. Саломатов (ред.). – Горький, 1977. – Вып. 2. – С. 12 – 24.
8. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2000. – С. 176 – 203.

УДК 378.041–371.214.46:811.161.1

А.В. Шевцова

*Сумской государственной
университет*

ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ ГРАММАТИКЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности обучения студентов-иностранцев грамматике русского языка, раскрывается ее роль в овладении русским языком как средством общения.

In the article the peculiarities of teaching Russian Grammar to foreign students are viewed, the role of Grammar in mastering Russian as a means of communication is revealed.

Овладеть русским языком как средством общения невозможно без знания грамматики, так как в этом разделе языкознания изучаются закономерности изменения и сочетания слов, образующих осмысленные предложения или